

DOSYA/GÖZLEM VE GÖRÜŞLER**İSTİHDAM SORUNU VE
SOSYALİZM***Mustafa YALÇINER**

Kapitalist dünyada neredeyse 1929 Büyük Bunalımı'nı aratan yükseklikte büyük bir işsizlik yaşanıyor ve işsizlik sorunun az-çok giderileceğine ilişkin emare de görünmüyor. Tersine, birçok kapitalist ülkede üretim hacmindeki büyümeye karşın artmakta olan işsizlik oranlarıyla mutlak işsizlik rakamlarının daha büyüyeceğine dair beklentiler, tekeller ve sözcüleri tarafından da dile getiriliyor. Türkiye'de örneğin ne kapitalistler ve ne de hükümet işsizliğin azalacağına ilişkin bir vaad de bile bulunmuyor ve işsizlik sorununun eğer yabancı sermaye ülkeye daha yoğun olarak çekilebilirse azaltılabileceğini ileri sürüyorlar. Bu, kuşkusuz büyük bir aldatmacadan başka bir şey değil.

Kapitalizmde Yedek İşçi Ordusunun Kaçınılmazlığı

Diğer toplumsal örgütlenmelerde emekçiler bakımından geçerli olduğu gibi, kapitalizmde de emeğiyle geçinen temel kategori olan işçiler, genel olarak işçi sınıfı, durmaksızın işgücünü harcar, çalışır ve karşılığında belirli bir ücret alır. Çalışan ve çalışmayan işçilerin toplumsal üretimden aldıkları pay ya da bölüşüm, tamamen kapitalist üretim biçimi ve değişim tarzına bağlı, onların ürünü ve sonucu olarak gerçekleşir. Ücreti olduğu kadar istihdam sorununu belirleyen de üretim ve değişim biçiminden başkası değildir.

Kapitalist üretim ise, ürünlerin değişimi sürecinde gerçekleşmek üzere, canlı emek bakımından geçerli olduğu kadar, makinalarda cisimleşmiş olan (cansız) emek

birikiminin kapitalistlerin egemenliğinde oluşuyla ayırt edilir. Bu, üretim araçlarının özel kapitalist mülkiyeti ve kapitalistlere bağlı olarak çalışan emek-gücünün bütünüyle kendi çalışmasının sonucu olan toplumsal ürünlere yabancılaşması demektir.

Kapitalist üretim biçimi ve onun dayanağı olan burjuva sınıfın tarihsel rolü, gelişmemiş ve dağınık üretim araçlarını bir araya toplayıp genişletmek ve bugünkü üretimin kaldırma durumuna getirmek olmuştur. 15. yüzyıldan başlayarak ve basit işbirliği, manüfaktür ve fabrikalı büyük sanayiden oluşan aşamalarda, sınırlı bireysel üretim araçlarını ancak işçi toplulukları tarafından kullanılan toplumsal üretim araçlarına ve güçlü üretici güçlere dönüştürmüştür. Bu, aynı zamanda, üretim araçları gibi, üretimin kendisinin de, bireysel eylemler toplamından bir dizi toplumsal eylem durumuna, ve ürünlerin de, bireysel ürünler olmaktan çıkıp toplumsal ürünlere dönüşmesi süreci olmuştur.

Ancak kapitalist üretim biçimi ve kapitalist toplumun çelişkisi oradadır ki, üretim araçları, emek ve üretimin kendisiyle ürün toplumsallaşmasına rağmen, üretim araçları ve ürünler, sanki, eskisi gibi, bireysel araç ve ürünler olarak kalmışlar gibi, özel mülk edinilmeye devam edilmişlerdir. Kapitalizm, toplumsal olarak üretilen ürünlerin üretim araçlarını kullanan ve ürünleri üreten işçiler tarafından değil, ama kapitalistler tarafından mülk edinilmesine dayanmıştır. Emeğin ve üretimin giderek toplumsallaşmasıyla her geçen gün daha az elde toplanan mülkiyetin özel kapitalist niteliği arasındaki karşıtlık, kapitalizmin temel karşıtlığıdır ki, kapitalist bölüşüm ilişkilerini, emeğin aldığı pay ve çalışma ve çalışmama

*Yazar

koşullarını, istihdam sorununu en başta bu karşıtlık belirler. Artı-değer üretimi, ödenmemiş emeğe el konulması, kapitalist üretim biçiminin ve işçinin sömürülmesinin, sermaye birikiminin temel biçimidir.

Öte yandan, kapitalizm, meta üretiminde sınırlı olan bilinmeyen pazarlar için üretimi, üretim anarşisini genelleştirmiştir. Üretim, toplumsal bağın varlığını sürdüren tek biçimi olan ürünlerin değişimi aracılığıyla, pazarda (piyasada) ve mülk sahipleri arasındaki rekabet koşullarında gerçekleşir. Bu, pazar arayışına, yeni pazarlar bulunmasına götürür. Ancak her durumda ürünler, kapitalist üretimin örgütlendiği tek tek fabrikalarda, belirli bir planla ve toplumsal üretim olarak örgütlenerek, ama bilinmez pazar için ve orada rekabet etmek (kapitalistler arasındaki rekabet, ürünler üzerinden görünür) üzere üretilmiştir. Kapitalist karşıtlık, kendisini, kapitalist üretimin tek tek fabrikalardaki örgütlenmesi ile toplumdaki üretim anarşisi arasındaki karşıtlık olarak da gösterir. Kapitalist üretim, kapitalistlerin birbirlerinin rakipleri olduğu amansız rekabet koşullarında toplumsallaşmıştır ve tek tek kapitalistler arasındaki çelişme de uzlaşmazdır.

Sanayi makinalaşmasını zorlayan, üretim maliyetlerini aşağı çekmeye yönelen üretim anarşisi ve rekabettir. Yeni yatırımlar ve teknoloji uygulayarak emek üretkenliğini yükseltmeye ya da işgününü uzatıp emek yoğunluğunu artırmaya yönelik kapitalistlerin başlıca kaygısı artı-değer oranı ve kitlesini büyütmenin yanında birim maliyetlerini düşürerek rekabette üstünlük sağlamak ve pazara hakim olmaktır. Makinanın emekçinin çalışma ve yaşamını kolaylaştırması ve örneğin işgününün kısalmasına götürmesi beklenir. Ancak özel mülkiyete dayanan kar için üretimde bu olmaz; kapitalizmde sermaye niteliği kazanmadan edemeyecek olan makinanın kullanımının artması, işgücünün giderek artarak gereksizleşmesi ve işsizliğin artması demektir. "Yedek işçi ordusu" olarak, işçi sınıfının önemli bir parçasının istihdam-dışı varlığı, kapitalizmde zorunlu olur. İşçinin öz ürünü ve emek-zamanını kısaltmanın başlıca aracı olan makine, onu köleleştiren alete dönüşerek, üretim hızla artar. (Buradan, konumuzun dışında olan bir başka temel sorun doğar: Pazarlar sınırlıdır ve aynı hızla büyümeyiz, üstelik ürünlerin kitlesel alıcısı işçiler, alım güçleri durmaksızın kapitalistler tarafından aşağı çekildiği ve işsiz bırakıldığı için, bizzat kapitalistler tarafından hesap dışı bırakılmaktadırlar. Pazarların genişlemesi üretimin genişlemesi ile at başı gitmediği için çatışma kaçınılmaz olur. Kapitalist üretimin sonu görünür: devrevi krizler. Kapitalizm, tam bir "bolluk içinde yokluk"tur!)

Sosyalizm ve İstihdam

İşçi sınıfının iktidarı olarak egemen sınıf olarak örgütlenmesi ve toplum tarafından üretim araçlarına el konulmasıyla, üretici güçlerin gelişmesinin ve kapitalist üretimin de dayanağı olan meta üretiminden, onun ürünü olan ürünün üretici üzerindeki egemenliğinden ve insanların işbölümüne kölece boyun eğme zorunda kalmaktan kurtulmalarının önü açılır. Toplumsal emek ve

üretimin zincirlerinden bu kurtuluşu, üretici güçlerin durmaksızın artarak gelişmesinin ve üretimin sınırsız artışının, dolayısıyla, aynı zamanda istihdam sorununun çözülmesinin tek koşuludur. Bu gelişme ve artış, işçi sınıfı iktidarı ve emekle kaynakların planlı dağıtım koşullarında, yalnızca herkesin iş ve geçim kaygısı olmadan gelecek sahibi olmasının, yaşam koşullarının gün geçtikçe zenginleşmesi ve iyileşmesinin değil, ama insanların fiziki ve entelektüel yeteneklerinin kısıtlanmamış özgür bir gelişimi ve kullanımının da olanaklı hale gelmesinin tek ve gerçek temelidir. Emeğin toplumsal niteliği gerçek içeriğine sosyalizmde ulaşır.

İşçi sınıfı iktidarı ve üretim araçlarının toplumsallaştırılması, yine, meta üretiminin düzenleyicisi olan üretim anarşisinin yerine merkezi planlamanın geçirilmesini ve emeğin ve kaynakların bilinçli ve plana göre dağıtılmasını mümkün kılar. Bu, eldeki (makinalar ve techizatın yanında yer altı ve yerüstü) kaynaklarının olabildi en üretken ve en verimli uyumlu bilinçli bir plan uyarınca dağıtım kadar kapitalizmde önemli bir kısmı işsizliğe mahkum edilen çalışabilir nüfusun harekete geçirilmesi ve sektörler arasındaki en uygun dağılımının gerçekleştirilebilmesi demektir. Ancak can alıcı nokta, özel mülkiyete dayalı kapitalist üretim kar kaygısıyla, öyleyse artı-değer kitlesi ve oranını büyütme amacıyla yapılırken, sosyalist üretimin, çalışan halkın çalışma ve yaşam koşullarının giderek yükseltilmesini amaçlamasıdır ki, bu, sosyalist üretimin temel yasasıdır. Sadece üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olduğu için emeğin ürünlerini gasp edebilmekte olan burjuvazinin varlığına son verilmesi, üretim kadar emeğin dağılımının da toplumun çıkarı gözetilerek yapılmasını olanaklı kılar. Bölüşümde burjuva sınıfa giden pay kaldırıldığında, toplam toplumsal ürün yalnızca toplum çıkarı için değerlendirilebilir. (Geleceğin daha iyi çalışma ve yaşam koşullarını garanti edecek olan) yeniden üretimin genişletilmesi için gerekli yatırım fonlarının yanı sıra geri kalan fonlar, emekliliğin finansmanı ile birlikte emeğin giderlerinin karşılanması için ayrılır.

Bu, kapitalizmde savurganca lüks tüketime vb. giden burjuvazinin gelirlerinin, artık toplum için kullanılabilmesi demektir. İşletme ya da sanayi sırrı denilen ve tamamen kapitalistler arasındaki rekabetin gereği olan gizli-kapaklılık kalkar ve tüm bilimsel ve teknolojik yenilikler, sadece mülkiyeti belirli fabrikalara değil ama olanaklı olan tümüne uygulanır. Üstelik, bu uygulama kar kaygısına dayanmadığı için, yeni teknolojinin, makinanın sermayeye dönüşmesine ihtiyaç duymadan, öyleyse işçinin değil iş koşullarının zorluğunun yerini alarak gerçekleşir. İşçi kapitalizmde makinalar tarafından kapının önüne konduğu gibi işinden olmaz, ama yeni makinalar çalışma koşullarını kolaylaştırmak, diğerlerinin yanında işgününü kısaltmak üzere sanayie girer. Makinalaşma ve çalışmanın teknik örgütlenmesinin gelişmesi, yeni üretim teknikleri üretim artışını harekete geçirirken, üretim maliyetini düşürerek (kar kaygısı dışlandı) için) toplumun ihtiyaçlarına daha kolay ve ucuz ulaşmasını sağlar. İşgücünün maddi ihtiyaçlarının değeri giderek düşer, eğitsel ve entelektüel

ihtiyaçları önem kazanır. Emekçinin yalnızca iş bulup çalışabilmesi değil, ama fiziki ve entelektüel gelişimi, uzman ve vasıflı işçi ve yeni teknik elamanlar (mühendis, teknisyen vb.) garanti altına alınır. Sosyalizm yalnızca tam bir çalışma seferberliği, herkese iş ve emeğine göre ücret, işsizliğin tümüyle giderilmesi değildir, ama çalışmanın temel yaşamsal ihtiyacı olacak biçimde kol emeğine entelektüel bir içerik kazandırmaya ve giderek insanın işbölümüne kölece boyun eğmesinin bütün koşullarını gidermeye yönelik sistemdir.

Sosyalist Deney

Bu söylenenlere, emperyalist kapitalizm tarafından yenilgiye uğratılan Sovyetler Birliği'nin tarihsel bakımdan kısa sosyalist inşa deneyinde tanık olunmuştur. Sosyalizm, öncelikle üretimin hızla gelişmesi demek olmuş ve SB hemen her üretim dalında dünyanın en gelişkin ülkelerini yakalamıştır. Daha savaşın yıkıntıları arasında Sovyetler Birliği'nin bir "yedek işçi ordusu"na (işsizler ordusu) ihtiyacı olmamış, böyle bir gelişme görülmemiş; tersine, çalışma seferberliği olarak "kıızıl Cumarteler" in örgütlenmesinden başlayarak, SB, yalnızca daha çok çalışmaya ve daha çok işçiye ihtiyaç duymuştur. Henüz iç savaşta tahrip olmuş fabrikaların birleştirilerek bir araya toplandığı ve büyük sanayi, dış ticaret ve bankacılıkla toprakların toplumsallaştırıldığı üretici güçlerin geri ve dağılmış olduğu koşulların "Yeni Ekonomik Politika"sının (NEP) devlet kapitalizmi döneminde başlayan emeğin bilinçli dağılımı uygulaması, kısa süre içinde başlatılan sosyalist inşa sürecinde gelişerek sürmüş ve işsizlik bir yana, sosyalist yönetimin karşıtları tarafından "köylülerin

sömürülmesi üzerinden gelişme" biçiminde suçlandığı hızlı sanayileşmede kırlardan sanayie mujiklerin yığınlar halinde yönelmesiyle (yaygın işçileşme süreci) işçi açığı ancak kapanmıştır. Ağır sanayi inşası üretimin dev adımlarla artışına ve işçi sayısının her plan döneminde misliyle büyümesine götürmüş, aynı zamanda önünü açıp kolaylaştırdığı tüketim maddeleri üretimi işçilerin yaşamını hızla çekilmez olmaktan çıkarmıştır. Hızlı sanayileşme ve makinanın sanayie artan uygulanması, henüz başlıca kapitalist ülkelerde sekiz saatin üzerinde olan işgününün yedi ve üretim koşullarının ağır olduğu sektörlerde (madenler gibi) 6 saate inmesini mümkün kılmıştır. Üstelik işsizlik görünmezken, işgününün kısılması, sağlık, eğitim, toplu ulaşım da atılan dev adımlarla birlikte yaşanmış, çalışan halkın tüm kamu hizmetlerinden karşılıksız yararlanmasının yanında örneğin doğum izinleri süresi genişletilen kadınların ve gençlerin ağır işlerde çalışmasının yasaklanması gibi önlemler, halkın hem çalışma hem de yaşam koşullarını artan ölçülerle kolaylaştırıp iyileştirir olmuştur. Ve bu ilerlemeler yalnızca sanayi ile sınırlı kalmamış, kolhozlar aracılığıyla emeğin toplumsal örgütlülüğünün sağlandığı tarımda da yaşama geçmiştir.

Emeğin tüm bu kazanımlarının temel dayanağının işçi sınıfı iktidarı ve üretim araçlarıyla toprakların özel mülkiyetine son verilmesi olduğu kesindir. Bu iki temel dayanağın varolmadığı ya da bunlardan uzaklaşıldığı kapitalizmin restorasyonu koşullarında başka şeylerin yanında işsizliğin yeniden toplumsal yaşama sızdığını ise söylemek bile gereksizdir.